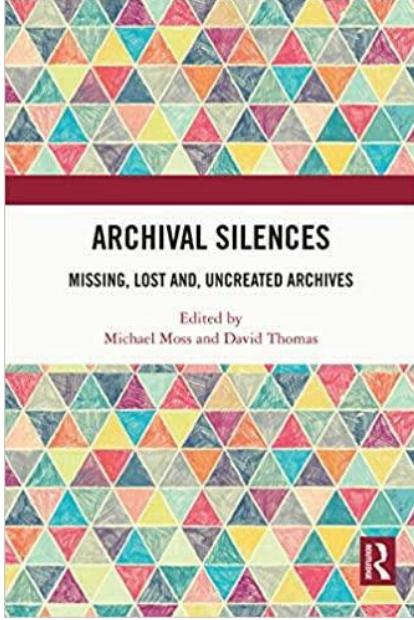

“Archival silences : missing, lost and, uncreated archives” Michael Moss ve David Thomas. (Ed.). New York, NY: Routledge. 2021 (1st ed.). 271 s. ISBN: 978-036-777-482-0.

Emine Cengiz*

Book Review

Archival silences: Missing, lost and, uncreated archives

This paper aims to review the book titled “Archival silences: missing, lost and, uncreated archives” edited by Michael Moss and David Thomas. Michael Moss and David Thomas are leading and valuable scholars in archival science. This book addresses fundamental issues of access to the records in countries. It is directed at those with a concern for social justice, particularly scholars and students of archival studies, history, sociology, international relations, international law, business administration and information science. The book was published in its original language in 2021.

Kitapta dünyanın farklı ülkelerinden arşivcilerin ve akademisyenlerin yazmış olduğu toplam 12 bölüm yer almaktadır. Kitaptaki bölümlerde Avustralya, Brezilya, Danimarka, İngiltere, Hindistan, İzlanda, Jamaika, Malavi, Filipinler, İskoçya, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki arşivler farklı bağlamlarla incelenmiştir.

Kitabın birinci bölümü (s.10-25), “Theorising The Silences/Sessizliği Kuramlaştırmak” Michael Moss ve David Thomas tarafından ele alınmıştır. Bu bölümde yazarlar, tarihteki sessizliğin temeline inmişler ve Michel Rolph Trouillot’un geçmişi susturmak adlı kitabından yola çıkarak arşivdeki sessizliklerin analizi daha derinden bir bakış açısıyla kuramsal yönden aktarmaya çalışmışlardır. Bu bölümde, sessizliğin her zaman her alanda beklenen iyileştirici bir etkiye sahip olmadığını altı çizilmiştir.

Kitabın ikinci bölümü (s.26-53), “What are Silences: The Australian Example/Sessizlikler Nedir?: Avustralya Örneği” Michael Piggott tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma sessizlik kavramının her arşivde kendini gösterdiğinin belirtilmesi ile başlamıştır. Çalışmada belirli temalar kullanılarak (yakın tarihteki sömürgecilik, Avustralya’ya deniz yoluyla gelen sığınmacılar, Avustralya, tarihi ve insanları ile ilgili vb.) arşivlerdeki sessizlikleri Avustralya örneği üzerinden anlatılması amaçlanmıştır. Geçmişten günümüze bu kavramın

* Marmara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı. E-posta: eminecengizhacettepe@gmail.com

Marmara University Library and Documentation Department. E-mail: eminecengiz@gmail.com

Geliş Tarihi - Received: 29.11.2022

Kabul Tarihi - Accepted: 27.01.2022

Yayımlanma Tarihi - Published: 30.03.2022

arşivlerde ne anlama geldiği üzerine bilgiler verilmiştir. Diğer anlamların yanı sıra bu çalışmada sessizlik; oto sansürleme ve erişim eksikliği, tanım yoluyla dışlama, mahremiyet, gizlilik adı altında imha, ilgi eksikliği ve ezici boğucu ilgi ve iletişim teknolojisinin reddedilmesi yoluyla sığınmacı tutukluların susturulması olarak kendini göstermiştir. Bu sessizlik örnekleri çalışmada Avustralya, insanları ve tarihi üzerinden örneklendirilmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü (s.54-80), “Silent Contemporary Records: Access to the Archives of Special Investigation Commission in Iceland, 2010-2019/Sessiz Çağdaş Belgeler: İzlanda'daki Özel Soruşturma Komisyonunun Arşivine Erişim, 2010–2019” Eiríkur G. Guðmundsson tarafından yazılmıştır. Bu bölüm, Özel Soruşturma Komisyonu arşivine erişim sorunlarını ele almaktadır. Bu komisyon İzlanda'nın büyük bankalarının 2008 Ekim ayındaki mali krizini ve çöküşünü araştırmak için İzlanda parlamentosu tarafından görevlendirilmiştir. Komisyon 2009 Ocak ayına kadar çalışıyor ve raporunu bakanlığa teslim ediyor sonra ise arşiv 2010 yılı Nisan ayında İzlanda Milli Arşivine taşınmıştır. Bölüm yazarı, 2011-2019 yılları arasında İzlanda Milli Arşivinde Özel Soruşturma Arşivinin erişimden ve e-arşivlemeden sorumludur. Yazar öncelikle İzlanda, ekonomik çerçevesi ve o dönemdeki büyük mali kriz hakkında bilgiler vermiştir. Özel Soruşturma Komisyonunun görev başına geldikten sonra başından geçenleri, hangi sorunlarla karşılaştıklarından bahsetmiştir. Arşive halkın erişiminin oldukça sınırlı olduğu bilgisine yer verilmiştir. Bunun dışında şu an Özel Soruşturma Komisyonları arşivi, dikkate değer bir arşiv, çok yeni olması ve son derece hassas materyaller içermesi nedeniyle mevcut yasaya göre uzun yıllar boyunca oldukça sessiz kalmaya devam edeceğinin altı çizilmiştir.

Kitabın dördüncü bölümü (s.81-99), “Noises in the Archives: Acknowledging the Present Yet Silenced Presence in Caribbean Archival Memory/Arşivlerdeki Sesler: Karayip Arşiv Belleğinin Şimdiyi Kabul Eden Ama Sessiz Kalan Varlığı” Stanley H. Griffin tarafından ele alınmıştır. Bölüm ünlü yazar Carolyn Cooper'ın Jamaika popüler kültürü ile ilgili çalışması üzerinden ilerlemiştir. Bölümde, Jamaika'nın arşiv altyapısını ve Jamaika Rastafari'sine değinilmiştir. Rastafari, 1930'larda, Britanya Batı Hint Adaları'ndaki işçi sınıfları arasında huzursuzlukların yaşandığı bir dönemde Jamaika'da ortaya çıkan ve çeşitli hiziplerden oluşan bir harekete evrilen bir halk dini olarak belirtilmiştir. Rastafaryanlar, güçlü Afro-merkezli dünya görüşlerine sahiptir ve bu durumun taraftarların yaşam tarzlarına yansıdığı gözlemlenmiştir. Jamaika'nın zengin bir kayıt tutma ve arşiv uygulaması geçmişine sahip olduğu belirtilirken, Jamaika Arşivlerinde Rastafari ile ilgili belgeler öncelikle kabine sunumları, raporlar, emirler ve bakanların ve başbakanların ile Rastafari temsilcileri, akademisyenler ve polislerin arasındaki yazışmalar olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra sözlü gelenekler, resmî belgelerdeki eksiklikleri tamamlayan ve dolduran ayrıntılar sunmuştur. Çalışma sonucunda sözlü gelenekleri gürültü olarak kenara atmamak gerektiği, onları bilgi kaynakları olarak kabul etmek gerektiğinin altı çizilmiştir.

Kitabın beşinci bölümü (s.100-118), “Silenced and Unsilenced Memories: Archival Fonds of Brazil's Political Police, 1964-1985/Bastırılmış ve Bastırılmamış Anılar: Brezilya Siyasi Polisinin Arşiv Dosyaları, 1964-1985” Renato P. Venancio ve Adalson O. Nascimento tarafından yazılmıştır. Bu bölüm, Brezilya'da sivil-asker diktatörlüğü sırasında toplanan siyasi polis arşivlerini, bu arşivlerin hedeflerini, haklarının tazmini ve işlenen suçların belirlenmesinde kullanımını belirlemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bölümde arşiv kurumlarına

transfer edilen siyasi polisin arşivleri incelenmiştir. İlk olarak Latin Amerika bağlamında Brezilya diktatörlüğü konusu ele alınmış, sonrasında hakların tazmini ve arşivlerle ilgili bağlantısına değinilmiştir.

Kitabın altıncı bölümü (s.119-134), “Uncovering Silences Through Photographs and Listening: Envisioning Archives as a Democratic Space/Fotoğraflar ve Dinleme Yoluyla Arşivlerdeki Sessizlikleri Ortaya Çıkarmak: Arşivleri Demokratik Bir Alan Olarak Tasarlamak” Iyra S. Buenrostro tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde 1972’den günümüze Filipinlerde geçen askeri ve siyasi yapılanmalar sürecinde gerçekleşen ve sonucu arşivlere yansıyan durumlar anlatılmıştır. 1972 yılında Filipinlerde sıkıyönetim ilan edilmesi sonucu insan haklarının ihlal edildiği, sivil özgürlüklerin olmadığı, yönetime karşı olanların cezalandırıldığı bir ortam doğmuştur. Medya kuruluşları geniş çapta kapatılmış, gazeteler, dergiler ve öğrenci yayınları sıkı bir şekilde kontrol edilmiş ve özel konutlara, matbaalara, üniversitelere ve hatta kütüphanelere askeri baskınlar yapılmıştır. 1974’te Lito adlı bir mühendislik öğrencisinin tutuklanarak 5 yıllık hapse mahkûm edilmesi süreci ile başlayan ve hapishanede kendisi ile birlikte tutuklanan insanların fotoğraflarını gizlice çekmesiyle devam eden olay örgüsüne bölümde yer verilmiştir. Fotoğraflar bu rejimin acı gerçeklerinin sadece birkaç tanesini temsil etmektedir. Lito'nun fotoğrafları, baskıcı bir dönemde kanıt yaratmanın imkânsızlığını aşarak bir sessizlik ve hayali katman ortaya çıkmıştır. Fotoğrafların yaratılışını dinlemek, arşiv teorisi ve pratiğinin hümanist boyutlarının yanı sıra zengin hikâyeleri ve tarihsel bilinci ortaya çıkarmıştır. Gerçek olaylar ya da ortamların artık mevcut olmadığı için anıların ve yorumlarının şekillendiği yer burasıdır. Bellek mekânları olarak fotoğraflara anlamlar ve çeşitli duygulanım biçimleri yüklenir. Sonuç olarak gelecek için demokratik bir alan olarak arşivler uzun yıllar boyunca, sorunları ve olayları araştırmak ve toplumsal değişimi teşvik etmek için güçlü araçlar olarak kullanılmıştır ve kullanılmaya devam edecektir.

Kitabın yedinci bölümü (s.135-151), “Silences in Malawi’s Archives/Malavi Arşivlerindeki Sessizlik” Paul Lihoma tarafından yazılmıştır. Malavi toplumunun yıllardır daha çok sömürgeci ve sözlü bir toplum olarak bilindiği ifade edilmiştir. 1860’larda okuryazarlığın ortaya çıkmasından sonra, Malavi toplumunun farklı kesimlerinin değerli arşivler oluşturduğu, fakat arşivlerin bazılarının kaybolduğu, kalanlarının ise halktan gizlendiğinden bahsedilmiştir. Tarih sürecinde devlet dairelerinde oluşturulan belgelerin yangınlarda (çıkan yangın hem kazara hem planlı olarak meydana gelip büyük ölçüde Malavi arşivinin önemli belgelerini yok etmiştir) yok olması, özel emirlerle imha edilmesi, bağımsızlıktan önce ve sonra yapılan imha işlemleri gibi bir dizi tuhaf durum yaşanmıştır ve bu durumlar Malavi arşivlerinde sessizlik yaratmıştır. Zamanla bazı sessizlikler geçici bazıları ise kalıcı hale gelmiştir. İktidar devrinden önce siyasi sebeplerle kalan önemli belgeler ise Londra’ya gönderilmiştir. Malavi’ye ait bu belgelerin ne zaman geri döneceği bilinmemektedir. Eğer belgeler geri gönderilirse arşivlerde algılanan sessizliğin de biteceğine inanıldığı savunulmaktadır.

Kitabın sekizinci bölümü (s.152-167), “Perceived Silence in the Turkish Archives: from the Ottoman Empire to Modern Republic/Türk Arşivlerinde Algılanan Sessizlik: Osmanlı İmparatorluğu’ndan Modern Cumhuriyete” Lale Özdemir ve Oğuz İcimsoy tarafından ele alınmıştır. Bu çalışmada, arşivlerdeki sessizlik kavramının Türkiye’deki arşivlerde ne anlama geldiği incelenmiştir. Bölümde arşivcilik alanındaki yetersizlik konusunun sanıldığından daha karmaşık olduğunu ve sadece şeffaflığın ve hesap verilebilirliğinin eksikliğinden ibaret

olmadığı görüşü savunulmaktadır. Arşivciliğin bir ülkenin tarihi durumuyla yakından ilgili olduğu ve Türkiye'nin hiçbir zaman Hindistan, Karayipler gibi sömürge olmadığı belirtilmiştir. Bu sebeple Türkiye'nin arşivcilik alanındaki tecrübesinin birçok ülkeden farklı olduğu bilinmektedir. Türkiye'deki arşivcilik alanındaki eksiklikleri değerlendirirken aynı zamanda sektördeki başarıların göz önünde bulundurulması gerektiği de ifade edilmektedir. Ulusal bağlamda arşiv alanındaki yetersizliklerin birçok nedeni olabilmekle birlikte (doğal afetler ve savaşlar nedeniyle yok olan Türk kamu belgeleri, uygun depolama ortamlarının olmayışı, belirli bir mevzuatın olmayışı vb.), bunların çağın tarihi, siyasi ve sosyal şartları doğrultusunda değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Kitabın dokuzuncu bölümü (s.168-185), “Silenced Archives and Archived Voices: Archival Resources for a History of Post-Independence India/Sessiz Arşivler ve Arşivlenmiş Sesler: Bağımsızlık Sonrası Hindistan'ın Tarihi için Arşiv Kaynakları” Swapan Chakravorty tarafından yazılmıştır. Bu bölümde Hindistan'ın bağımsız olmasından sonraki var olan sınırlı kaynaklar ve yapılan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Bu bölümde pek çok tarihçinin 1947'de İngiliz yönetiminin sona ermesinden bu yana Hindistan'ın tarihi üzerinde çalıştıkları ifade edilmiştir. İncelemelere göre bağımsızlık sonrası Hindistan'ın tarihsel anlayışında büyük boşluklar yaşandığı görülmüştür. Hindistan tarihindeki birçok önemli şahsiyete ait eleştirel analitik biyografilerin sayısının oldukça az olduğu ifade edilmiştir. Modern Hindistan üzerine çalışan bir tarihçinin karşılaştığı olasılıklardan biri arşiv malzemesinin azlığıdır. Fakat Hindistan'ın ilk Başbakanı Jawaharlal Nehru'nun, bağımsızlık sonrası dönemle ilgili olarak hiç kimsenin bulamayacağı önemli bir belge koleksiyonuna sahip olduğu belirtilmiştir. Çalışmada varılan sonuç, ülkenin okuma yazma oranının (%33,3) oldukça düşük olması daha çok sözlü tarihin yoğun olmasından kaynaklı olsa da, hakikatte Hindistan tarihiyle ilgili arşiv bilinenen çok daha fazladır. Bu sebeple Hindistan bağımsızlık sonrası tarihinin çeşitlendirilmesi için sözlü ve resmi olmayan arşivler görmezden gelinmemelidir yargısına ulaşılmıştır.

Kitabın onuncu bölümü (s.186-207), “The Voices of Children and Adolescents in the Archives/Arşivlerde Çocukların ve Gençlerin Sesi” Mette Seidelin ve Christian Larsen tarafından ele alınmıştır. Araştırma iki farklı yüzyılda ve iki farklı arenada incelenmiştir. İlk olarak, on dokuzuncu yüzyılda öğretmenler tarafından okul çocuklarına verilen cezalar araştırılmıştır. İkinci olarak, yüz yıl geriye gidip çocuklara yönelik bedensel cezalara daha yakından bakmak için zamanında aile içi sorunlar nedeniyle polis müdahalesine maruz kalan ailelerin dosyaları analiz edilmiştir. Analiz sonucu, tarihsel sahnede çocukların seslerinden ziyade yetkililerin ya da ebeveynlerin seslerine rastlanılmıştır. 2020 yılında Danimarka Parlamentosu, vatandaşların kendi verilerine erişmesi ve haklarını pekiştirmek için bir yasa çıkarmıştır. Bu kapsamda arşivler sayesinde yetkililer, kendilerini istismara maruz bırakan diğer kişilere karşı mücadelelerinde belge sağlayarak yetişkin çocuklara yardım etmek zorunda kalmışlardır. 2020 yılında Danimarka'da 1945–1976 döneminde çocuk evlerine yerleştirilen çocukların arşivlerdeki tutanaklar, belgeler vb. sayesinde tacize, istismara, şiddete uğradıkları kanıtlanmıştır. Çalışma sonucunda arşiv belgeleri her zaman insanların sesi olur kanısına ulaşılmıştır.

Kitabın on birinci bölümü (s.208-225), “Diaries and Silence/Günlükler ve Sessizlik” Polly Kuzey tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde bazı günlüklerin nasıl sessizliğe itildiği araştırılmıştır. Araştırma kapsamında ünlü olmayan kişilerin yayımlanmamış günlükler

incelenmiştir. Bölümde günlükleri okumanın, dünyamızı ve aynı zamanda kendimizi tam olarak duymamıza yardımcı olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu bölüm, günlüklerin dışarıdan nasıl susturulduğuna dair bir tartışma ile başlar. Günlük yazarlarının ve daha sonra diğerlerinin kasıtlı veya kasıtsız olarak günlükleri tevazu, kendini koruma, oto sansür, gizlilik, raf alanı vb. nedenlerle elden çıkardıklarını gözlemlenmiştir. Bölümün büyük bir kısmı günlüklerdeki sessizliklere değinmektedir. Arşivler açısından bakıldığında arşivci bir günlüğün raf alanı, zaman ve enerjiyi hak edip etmediği konusunda kararlar vericilerdir. Günlükler korunmuyorsa ve kullanıma sunulmuyorsa aslında yazarlarının sesleri susturulmuştur. Sonuç olarak susturma işlemi çeşitli sebeplerden ötürü hem günlüklerle hem de içinde bulunan toplumsal koşullarla ilişki olarak değerlendirilmiştir.

Kitabın on ikinci bölümü (s.208-225), “Filling the Gaps/Boşlukları Doldurmak” adlı son bölüm Michael Moss ve David Thomas tarafından yazılmıştır. Bölümün yazarları genel anlamıyla kitaptaki diğer bölümlerden ilham alarak teorik bir değerlendirme yapmışlardır. Bu kitapta ortaya çıkan ana temalar, sessizliklerin genellikle özellikle diktatörlük rejimleri altında siyasi gücün kullanılması iken bazı sessizlikler savaşın, yangının, selin ve sadece belgelerin kötü yönetiminin sonucu olduğudur. Bununla birlikte, arşivciler ve kütüphanecilerin gördükleri başka sessizlikler de vardır. Bu bölümde materyalin toplanamaması veya serbest bırakılmaması sorunlarının ele alınabileceği yolları incelenmiştir. Sessizliklerin üstesinden gelmeye yardımcı olabilecek bazı teknolojik yaklaşımlar olduğundan ve alternatif kullanımı sağlamak için arşivlere eleştirel bir okuma yaklaşımının uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda arşivcilerin çalışmalarında da daha cesur ve daha asi bir yaklaşım benimsemeleri gerektiği öne sürülmüştür. Sonuç olarak arşivlerle ilgili sorunları çözmeye olumlu işaretler, yeni teknikler olsa da yapılacakların da bir sınırı olduğu, belgelerin ne kadar ücretsiz olarak erişebilir olsa da her zaman tam hikâyeyi anlatmadıkları, arşivlerden elde edilen bilgilerden edinilebileceklerin bir sınırının olduğu ve bunu kabul etmek gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kitap on iki bölümden oluşmuştur ve genel olarak tüm bölümlerde tarihteki olaylara çok farklı açılardan yaklaşarak farklı ülkelerdeki arşivler incelenmiştir. Kitap, arşiv çalışmaları, tarih, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, uluslararası hukuk, işletme, bilgi ve belge yönetimi bilimi, sosyal adalet gibi alanlara ilgi duyan tüm araştırmacılara ve bu alanlarla çalışanlara hitap etmektedir. Bu kitapta dünyanın her yerindeki arşivlerde sessizliklerin bulunduğu belirtilmiştir. Kavramsal olarak kitabın bölümlerinde sessizlikler açıklanmaya çalışılmıştır. Kimi bölümde sessizlik; aranılan bir belgeye, fotoğrafa ulaşamama, kimi zaman evrensel olarak hükümetlerce bilgiye erişimde yapılan engellemeleri belirtme, kimi zaman doğal afetlerde ve savaşlarda meydana gelen hasar sebebiyle bilgiye ulaşamama, kimi zaman ise siyasi çıkar meseleleri sebebiyle bilinçli olarak bilgiyi ortadan kaldırma gibi tanımlamalarla örneklendirilmiştir. Bu kapsamda kitap tüm sessizliklerin eşit yaratılmadığını fark etmemize olanak sağlar. Kitapta bazı sessizliklerin zamanla açığa çıktığını, duyulduğunu, bazılarının diğerlerine göre açığa çıkmasının zor olduğunu ve sessiz olarak kaldığını bazılarının ise hiçbir zaman açığa çıkamayacağı örneklerle farklı bölümlerde aktarılmıştır. Bu sessizliklerin açığa çıkarılmasında arşivlerin ve arşivcilerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Arşivciler ve arşivler, eşitsizliklerin ve marjinalleşmenin neden olduğu boşlukları ve sessizlikleri dolduracak materyallerin, gerçeklerin ve bireysel hikâyelerin harmanlanmasında arabulucu olarak hareket etme güçlerini ellerinde tutarlar. Kitap tarih boyunca dünyanın farklı yerlerinde yaşanan

olayları arşiv bilimi açısından öne çıkararak araştırmacılara geniş bir perspektif sunmasıyla önemli bir kaynak olarak görölmektedir. Bu perspektif dünyanın dört bir yanında çalışan arşivcilerin ve akademisyenlerin katkılarıyla uluslararası literatüre değer katmıştır. Kitap alanda çalışan arşivciler, bilgi profesyonelleri ve tüm araştırmacılar için önemli bir kaynak olmanın yanı sıra üniversitelerin ilgili bölümlerinde uygulama alanının anlaşılması üzerine kaynak kitap olarak da değerlendirilebilecek düzeydedir.